

Centrul pentru Jurnalism Independent

Raport de monitorizare nr. 7

Elemente de propagandă, manipulare informațională și încălcare a normelor deontologiei jurnalistice în spațiul mediatic autohton

1 iunie 2017 – 1 august 2017

*Raportul a fost realizat de Centrul pentru Jurnalism Independent în cadrul **Campaniei media împotriva informației false și tendențioase STOP FALS!**, desfășurată de Asociația Presei Independente (API), Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI) și Asociația Televizoristilor Independenți din Moldova (ATVJI).*

I. INFORMAȚII GENERALE

În perioada 1 iunie – 1 august 2017, Centrul pentru Jurnalism Independent a monitorizat 12 instituții media – portaluri de știri și posturi TV – pentru a identifica dacă în materialele jurnalistice difuzate se conțin încălcări ale normelor deontologice și elemente de manipulare informațională. A fost analizat modul în care acestea reflectă evenimentele de interes public din domeniul politicii, economiei, politicii externe și altele, și dacă respectă normele profesionale și etice, precum verificarea informațiilor din câteva surse, pluralismul de opinii, asigurarea echilibrului în cazul știrilor conflictuale etc. Astfel, raportarea la Codul Deontologic și la lucrările științifice de referință a permis identificarea unor procedee și tehnici de manipulare informațională.

La baza analizei a fost pusă premisa că știrile sunt principalul produs mediatic din care oamenii se informează asupra actualităților în viața lor de zi cu zi. De aceea, indiferent de opiniile proprietarilor redacțiilor în chestiuni politice sau economice, știrile trebuie să conțină în exclusivitate fapte și nu opinii ale jurnaliștilor, trebuie scrise într-un limbaj neutru și accesibil, și să reflecte cât mai fidel realitatea, cu respectarea echilibrului surselor.

Scopul monitorizării:

Monitorizarea s-a făcut cu scopul de a stabili dacă mass-media, în abordarea subiectelor de interes public, respectă deontologia profesională și folosește tehnici de manipulare. Mai cu seamă, am urmărit să identificăm greșelile comise de jurnaliști (cu intenție sau fără) la relatarea faptelor, astfel încât studiile de caz și rapoartele de monitorizare să aibă un rol instructiv. Un alt scop este să contribuim la sporirea vigilenței consumatorilor de presă față de riscurile informării din surse nesigure. Monitorizarea îi ajută pe consumatori să înțeleagă în ce moduri presa poate manipula și să poată distinge între un produs jurnalistic manipulator și altul care reflectă echidistant realitatea.

Criteriile de selectare a instituțiilor de presă monitorizate:

- Aria de acoperire – națională
- Limba – română și rusă
- Impactul – tirajul și auditoriul

Audiovizual: Publika TV (știri de pe Publika.md), Prime TV, Canal 2, Jurnal TV, Accent TV, RTR Moldova (buletinele de știri produse în Republica Moldova), NTV Moldova;

Presa online: Ziarulnațional.md, Noi.md; Gagauzinfo.md, Sputnik.md, Deschide.md.

Metodologie:

Au fost selectate evenimentele din domeniile politic, economic și social de interes public major care au avut loc în perioada monitorizării și a fost analizată modalitatea în care aceste evenimente au fost reflectate în media. Au fost analizate limbajul și imaginile folosite de jurnaliști, modul de selectare a

evenimentelor pentru reflectare, corectitudinea citării surselor și tonalitatea expunerii prin prisma Codului Deontologic al Jurnalistului¹, a ghidurilor și recomandărilor în domeniul presei responsabile și de calitate,² dar și a noțiunilor de **manipulare** și **propagandă**, așa cum sunt definite acestea în Dicționarul de Sociologie³.

Manipularea este definită ca: „Acțiunea de a determina un actor social (persoană, grup, colectivitate) să gândească și să acționeze într-un mod compatibil cu interesele inițiatorului, iar nu cu interesele sale, prin utilizarea unor tehnici de persuasiune, care distorsionează intenționat adevărul, lăsând impresia libertății de gândire și de decizie. Spre deosebire de influența de tipul convingerii raționale, prin **manipulare** nu se urmărește înțelegerea mai corectă și mai profundă a situației, ci inculcarea unei înțelegeri convenabile, recurgându-se la inducerea în eroare cu argumente falsificate, cât și la apelul la palierele emoționale non-raționale”.

Propaganda: „Activitatea sistematică de transmitere, promovare sau răspândire a unor doctrine, teze sau idei de pe pozițiile unei anumite grupări sociale și ideologii, în scopul influențării, schimbării, formării unor concepții, atitudini, opinii, convingeri sau comportamente. Propaganda se realizează astfel încât să ducă la realizarea scopurilor și intereselor grupului pe care îl servește, neexistând o propagandă neutrală valoric sau obiectivă”.

Principalele subiecte monitorizate în perioada 1 iunie 2017 – 1 august 2017 au fost:

- Publicarea raportului Comisiei de la Veneția asupra proiectului privind introducerea în Republica Moldova a sistemului de vot mixt (19 iunie 2017);
- Condamnarea primarului de Orhei, Ilan Șor (21 iunie 2017);
- Prelungirea mandatului de arest pentru primarul Chișinăului, Dorin Chirtoacă (22 iunie 2017);
- Decizia Parlamentului European de a acorda Republicii Moldova un ajutor macrofinanciar de 100 de milioane de euro (4 iulie 2017);
- Adoptarea în lectură finală a modificărilor legislative prin care Republica Moldova a trecut la sistemul de vot mixt (20 iulie 2017).

II. TENDINȚE GENERALE

Datele monitorizării relevă faptul că jurnaliștii de la unele instituții media monitorizate continuă să scrie știrile comițând abateri de la normele deontologice. Au fost identificate atât elemente

¹ Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova, http://consiliuldepresa.md/fileadmin/fisiere/documente/cod_d_rom.pdf

² Ghid de stil cu norme etice pentru jurnaliști, API, http://www.unicef.org/moldova/Ghid_Etica_Jurnalist_RO.pdf

³ Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu, Dicționar de Sociologie, București, 1998, p. 332., p. 457. <http://vignette4.wikia.nocookie.net/nccmn/images/1/1c/Dictionar-de-Sociologie-Catalin-Zamfir-Lazar-Vlasceanu.pdf/revision/latest?cb=20150813042511&path-prefix=ro>

caracteristice practicilor de propagandă și manipulare informațională, cât și încălcări ale Codului Deontologic:

Omisiunea din știre a unor fapte – NTV Moldova (în știrea despre raportul Comisiei de la Veneția);

Omisiuni în edițiile de știri – RTR Moldova (știrea despre raportul Comisiei de la Veneția și știrea despre condamnarea lui Ilan Șor), Sputnik.md (știrea despre raportul Comisiei de la Veneția), NTV Moldova (subiectul despre decizia Parlamentului European de a acorda ajutor Republicii Moldova);

Prezentare unilaterală – NTV Moldova, Accent TV (în știrea despre raportul Comisiei de la Veneția), Publika TV (în știrea despre acordarea ajutorului din partea Uniunii Europene);

Prezentarea selectivă a faptelor și opiniilor – Publika TV (în știrea despre raportul Comisiei de la Veneția); NTV Moldova, Sputnik.md, Noi.md (în știrea despre prelungirea arestului lui Dorin Chirtoacă), Jurnal TV, Publika TV (în știrea despre acordarea ajutorului din partea Uniunii Europene și adoptarea votului mixt), Canal 2, NTV Moldova, Accent TV (în știrea despre adoptarea votului mixt);

Lipsa dreptului la replică – Canal 2, Sputnik.md, Noi.md (în știrea despre prelungirea arestului lui Dorin Chirtoacă), Publika TV, Canal 2, Jurnal TV (în știrea despre adoptarea votului mixt);

Amestec dintre fapte și opinii – Publika TV, Canal 2, Accent TV (în știrea despre adoptarea votului mixt);

Trimitere la surse imposibil de verificat – Canal 2 (în știrea despre adoptarea votului mixt);

Răspândirea unei informații false – NTV Moldova (în știrea despre protestul opoziției la adoptarea votului mixt), Sputnik.md (în una din știrile referitoare la adoptarea votului mixt);

Accent pe detalii în detrimentul esenței, estompare – NTV Moldova (în știrea despre protestul opoziției la adoptarea votului mixt);

Ironizarea adversarului – Accent TV (în știrea despre protestul opoziției la adoptarea votului mixt).

III. ANALIZA DATELOR

Subiectul 1. Publicarea raportului Comisiei de la Veneția asupra proiectului privind introducerea în Republica Moldova a sistemului de vot mixt (19 iunie 2017)⁴

⁴ Studiu de caz 1, <http://mediacritica.md/ro/studiu-de-caz-publicarea-raportului-comisiei-de-la-venetia/>

La 19 iunie 2017, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneția) a făcut public raportul său referitor la analiza proiectului de lege de modificare a sistemului electoral al Republicii Moldova și introducerea unui sistem mixt, proiect susținut de Partidul Democrat și Partidul Socialiștilor. Comisia a notat, în raportul publicat pe venice.coe.int, că „deși alegerea sistemului electoral este decizia suverană a unui stat”, nu este recomandată schimbarea sistemului electoral „în acest moment”.

NTV Moldova a difuzat o știre prin care a informat care este poziția PSRM referitoare la aceste recomandări, însă a trecut sub tăcere recomandările propriu-zise și prevederile raportului Comisiei, ceea ce reprezintă o **omisiune**. Telespectatorii nu au aflat nimic despre faptul că raportul a fost publicat și ce prevede el. A fost însă expusă pe larg opinia deputatului socialist Vasile Bolea, membru al delegației parlamentare care a participat la lucrările Comisiei. Consumatorul de presă a fost astfel manipulat, fiindu-i comunicată poziția unei părți implicate (socialiștii) asupra unui fapt (concluziile și recomandările raportului) în loc de faptul propriu-zis. Jurnaliștii ar fi trebuit să citeze sursa directă, adică raportul, iar comentarii asupra documentului ar fi trebuit solicitate de la toate sursele relevante, adică fracțiunile parlamentare. **Subiectul a fost prezentat unilateral**, ceea ce reprezintă o încălcare a Codului deontologic al jurnalistului din Republica Moldova⁵, care prevede că jurnalistul trebuie să solicite opinia tuturor părților relevante pentru subiect și să prezinte informațiile în mod onest și echilibrat.

De o manieră similară a fost transmisă informația și la **Accent TV**, care nu a difuzat nicio știre despre raport. În schimb, postul a transmis comentariul președintelui Igor Dodon asupra raportului Comisiei de la Veneția. În consecință, oamenii nu au aflat ce recomandări au făcut membrii Comisiei, ci doar vestea că președintele nu va ține cont de ele și va merge mai departe cu susținerea inițiativei.

Publika TV, în principala ediție de știri a zilei, **a prezentat selectiv** recomandările raportului, scoțându-le în evidență pe cele tehnice (referitoare la modul de formare a circumscripțiilor, la reprezentarea diasporei, la respectarea egalității de gen) și evitându-le pe cele de substanță, care se referă direct la scopul principal pe care și l-au propus autorii inițiativei: acela de a apropia Parlamentul de popor și a-i responsabiliza pe deputați în fața alegătorilor. Putem deduce că reporterii au ales să prezinte telespectatorilor doar recomandările pe care autorii inițiativei, reprezentanții PDM, le-au acceptat ca bune de urmat. Consumatorului, totuși, i s-a dat de înțeles că există și recomandări care nu sunt pe placul Partidului Democrat, fără să se precizeze care sunt acestea: „Comisia de la Veneția mai notează că sistemul electoral poate fi schimbat doar în cadrul unui consens larg și în lipsa polarizării în societate. La rândul său, președintele Parlamentului, Andrian Candu, a scris pe blogul său că această parte a raportului conține recomandări cu o anumită doză de subiectivism”. Astfel, s-a încercat influențarea publicului prin redarea opiniei unui singur actor politic.

⁵ Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova, https://consiliuldepresa.md/fileadmin/fisiere/documente/cod_d_rom.pdf

La **Canal 2** știrea a inclus aceleași recomandări tehnice care apar și la Publika TV, doar că în introducere a fost enunțată clar concluzia Comisiei: „Implementarea votului mixt nu este o decizie potrivită pentru o societate în care o parte dintre oameni se opun reformei electorale”.

La **Prime TV** știrea a arătat la fel ca la Publika TV și Canal 2, fiind schimbat doar lead-ul: „Comisia de la Veneția a făcut publice astăzi recomandările privind proiectul reformei electorale din Moldova. Experții consideră că orice schimbare de acest gen necesită o dezbateră publică largă și consultări cu societatea civilă. Totodată, Comisia precizează în raportul său că schimbarea sistemului este prerogativa suverană a republicii”.

Știrea difuzată de **Jurnal TV** a inclus mai multe dintre recomandările Comisiei de la Veneția, opinia exprimată anterior de președintele Parlamentului, Andrian Candu, și scurt, în text, reporterii au amintit despre poziția partidelor din opoziție și a societății civile față de proiect.

Portalurile **Deschide.md**, **Noi.md** și **Ziarulnational.md** au publicat raportul integral (în limba engleză), au reprodus citate din el și au rezumat principalele recomandări. Deschide.md nu a publicat reacția niciunui politician.

Postul **RTR Moldova** (în ediția de știri de bilanț al zilei, difuzat la ora 19.45) și portalul **Sputnik.md** nu și-au informat telespectatorii despre concluziile Comisiei. Având în vedere că subiectul este unul de relevanță majoră pentru societate, acest fapt reprezintă o **omisiune** a subiectelor importante de pe agenda zilei.

Subiectul 2. Condamnarea primarului de Orhei, Ilan Șor (21 iunie 2017)⁶

La 21 iunie 2017 Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani) l-a condamnat pe omul de afaceri Ilan Șor, primar de Orhei, la 7 ani și 6 luni de închisoare pentru cumul de infracțiuni: cauzarea de daune materiale în proporții mari proprietarului prin înșelăciune sau abuz de încredere, dacă fapta nu constituie o însușire, și spălare de bani. Condamnatul însă fusese trimis în judecată sub acuzația de escrocherie, într-un dosar legat de fraudă bancară din anul 2014, pentru acțiuni pe care le-ar fi comis în perioada în care era președinte al Consiliului de Administrare al Băncii de Economii. Majoritatea instituțiilor de presă monitorizate au reflectat acest subiect fără să prezinte informația de context/background, relevantă în condițiile în care subiectul vizează dispariția (și posibila recuperare) a unui miliard de dolari din câteva bănci din țară.

Din știrile de la **Jurnal TV** au lipsit informații de context, cum ar fi cele referitoare la faptul că Ilan Șor a fost persoana în baza autodenunțului căruia a fost reținut, arestat și ulterior condamnat fostul premier Vlad Filat, dar și faptul că numele acestuia figurează în primul raport al companiei Kroll, care a documentat o parte din acțiunile ce au dus la comiterea fraudei bancare.

⁶ Studiu de caz 2, <http://mediacritica.md/ro/studiu-de-caz-condamnarea-primarului-de-orhei-ilan-sor-reporterii-nu-au-inteles-pentru-ce-infracțiuni-fost-găsit-vinovat-omul-de-afaceri/>

Și din știrea transmisă de **Publika TV** și **Canal 2** lipsesc informațiile de context, dar și informații concrete despre infracțiunile pentru care a fost condamnat Ilan Șor, ceea ce denotă **carențe de documentare**. Consumatorii nu au înțeles de ce în mod concret a fost găsit vinovat Ilan Șor.

Nici reporterii de la Deschide.md nu au precizat pentru ce infracțiuni a fost condamnat Ilan Șor.

Accent TV, în emisiunea Acces Info, a transmis o știre scurtă despre condamnare, fără informații de context și fără background, iar **Ziarulnational.md**, chiar dacă a transmis evenimentul în regim live, nu a oferit suficiente informații de context.

Din știrea publicată de portalul **Noi.md** au lipsit detalii relevante, cum ar fi faptul că Ilan Șor a plecat din instanță înainte de pronunțarea sentinței, dar și faptul că va fi lăsat acasă până decizia va deveni definitivă. A lipsit, de asemenea, informația de context, inclusiv cea despre faptul că Șor a făcut autodenunț împotriva lui Vlad Filat.

Reporterii de la **NTV Moldova** au transmis două fragmente de discurs: unul al procurorului și altul al avocatului, fără să se oprească asupra altor fapte relevante, inclusiv asupra contextului acestei condamnări. Ca și în știrile altor posturi, nu s-a spus pentru ce a fost condamnat Ilan Șor. Nu a răsunat numele Băncii de Economii.

Nici din știrea de la **Sputnik.md** nu a fost clar că este vorba de infracțiuni legate de fraudă bancară. Nu a fost pomenit numele Băncii de Economii, falimentată în urma fraudei bancare, unde Ilan Șor a deținut funcția de președinte al Consiliului de Administrare. A lipsit și altă informație de context. Din cele trei ediții de știri ale RTR Moldova, două în limba română și una în limba rusă, știrea despre condamnarea lui Ilan Șor a lipsit, ceea ce poate fi considerat o **omisiune** a subiectelor relevante de pe agenda zilei. În schimb, a doua zi, postul a transmis poziția avocaților lui Ilan Șor, care au organizat o conferință de presă.

Subiectul 3. Prelungirea mandatului de arest al primarului Chișinăului, Dorin Chirtoacă (22 iunie 2017)⁷

La 22 iunie 2017 Judecătoria Chișinău a prelungit cu 25 de zile mandatul de arest la domiciliu al primarului municipiului Chișinău, Dorin Chirtoacă, cercetat pentru trafic de influență. Evenimentul este relevant pentru opinia publică, pentru că vizează o cauză de corupție, dar și pentru că după pronunțarea deciziei învinuitul a făcut primele declarații referitoare la acuzațiile aduse de procurori. În timpul ședinței instanței de judecată, în fața sediului Judecătoriei Chișinău (Buiucani) un grup de membri și simpatizanți ai Partidului Liberal au participat la un miting de susținere a primarului.

⁷ Studiu de caz 3, <http://mediacritica.md/ro/studiu-de-caz-prezentare-unilaterala-neasigurarea-dreptului-la-replica-si-informatii-inexacte-stirile-despre-prelungirea-arestului-lui-dorin-chirtoaca/>

Posturile **Publika TV**, **Prime TV**, **Jurnal TV**, **RTR Moldova** și **Accent TV**, precum și portalurile **Deschide.md** și **Ziarulnational.md** au reflectat evenimentul în general echidistant, prezentând majoritatea faptelor și informațiilor din sursele corespunzătoare. În același timp, unele posturi TV și site-uri cum ar fi **NTV Moldova**, **Canal 2**, **Noi.md**, **Sputnik.md** au reflectat subiectul părtinitor.

Postul **NTV Moldova**, în ediția de știri de la ora 19.00, a transmis principalele informații și pozițiile ambelor părți – a procurorului și a acuzatului – dar nu a transmis nicio informație despre mitingul de susținere organizat de liberali în fața Judecătoriei, ceea ce poate fi calificat ca o **prezentare selectivă a faptelor**. De asemenea, reporterii au respectat, ca formă, echilibrul surselor, însă din spusele lui Dorin Chirtoacă a fost ales un fragment mai puțin relevant raportat la acuzația de trafic de influență adusă de procurori. „Faptul că s-au făcut anumite declarații în ceea ce mă privește, plus alte aspecte care sunt menționate, ele nu au nici o relevanță și sunt chiar absurde, așa spune” – aceasta este singura declarație cu care a fost citat primarul și, după cum se vede, ea nu se referă în mod direct la acuzația de trafic de influență care i-a fost adusă și pentru care este cercetat penal. Majoritatea instituțiilor de presă au transmis principalul mesaj spus de Chirtoacă după ședință: „Nu am făcut niciun fel de trafic de influență și nu am făcut altceva decât să-mi îndeplinesc atribuțiile de serviciu, cu privire la acest caz și cu privire la toate celelalte. Conștiința mea este curată. Sper să pot convinge atât organele de urmărire penală, cât și instanțele de judecată cu privire la acest lucru”. Astfel, se poate concluziona că reporterii de la NTV Moldova au selectat o secvență mai puțin relevantă din discursul primarului, urmărindu-se o estompare a esenței declarațiilor prin care acesta se declară nevinovat.

La **Canal 2**, știrea din ziua ședinței de judecată nu a inclus declarațiile făcute de primar după pronunțarea deciziei de prelungire a arestului la domiciliu, fapt ce poate fi explicat prin ora la care a fost difuzată știrea (16.00). Postul a transmis poziția primarului, care s-a declarat nevinovat și a negat că ar fi comis trafic de influență, abia a doua zi. Știrea difuzată pe 23 iunie, intitulată „Încă 25 de zile de arest la domiciliu pentru Dorin Chirtoacă”, a conținut un alineat în care se spune că „primarului urma să-i revină 13 la sută din afacerea cu parcările, în schimbul promovării proiectului dirijat din umbră de milionarul Alexandru Pincevschi”. Acest pasaj conține două acuzații – una la adresa primarului și alta la adresa omului de afaceri Alexandru Pincevschi – care nu au fost echilibrate în știre prin **dreptul la replică** al celor vizați.

Portalul **Sputnik.md** a publicat în ziua prelungirii arestului 3 știri la subiect, în care o bună parte a informației s-a repetat. Faptele au fost **prezentate selectiv**, deoarece în știri nu s-au regăsit nici informația despre mitingul liberalilor în susținerea învinuitului, nici declarația primarului făcută în apărarea sa. Acest lucru constituie și o încălcare a prevederii Codului deontologic referitoare la **dreptul la replică**. Pe lângă aceasta, reporterii de la Sputnik.md au transmis o informație greșită despre termenul arestului – mandatul a fost prelungit pentru 25 de zile și nu pentru 30 de zile, așa cum scriu reporterii.

Portalul **Noi.md** a publicat 2 știri legate de eveniment: una care anunță prelungirea arestului, din care a lipsit declarația/poziția celui acuzat, iar a doua – cu explicația lui Dorin Chirtoacă pentru ieșirile sale din casă pe durata arestului la domiciliu. Faptul că jurnaliștii au evitat să transmită poziția

învinuitului, care a spus că se consideră nevinovat și că nu a făcut trafic de influență, denotă **caracterul părtinitor al știrii și încălcarea normelor deontologice referitoare la echilibru, informare din mai multe surse și dreptul la replică.**

Subiectul 4. Decizia Parlamentului European de a acorda Republicii Moldova un ajutor macrofinanciar de 100 de milioane de euro (4 iulie 2017)⁸

La 4 iulie 2017, Parlamentul European a votat o decizie prin care a acordat Republicii Moldova o asistență macrofinanciară de 100 de milioane de euro, după ce la 3 iulie subiectul a fost dezbătut în plen. Mulți europarlamentari au criticat guvernarea de la Chișinău și au cerut condiționarea ajutorului inclusiv de respectarea recomandărilor Comisiei de la Veneția referitoare la proiectul PDM și PSRM de introducere a sistemului mixt de vot. Alții au insistat pe dreptul suveran al statului de a decide ce sistem să introducă și s-au pronunțat pentru acordarea banilor. Subiectul este unul de interes public major, deoarece anterior Parlamentul European a amânat luarea unei decizii privind ajutorul până la publicarea concluziilor Comisiei de la Veneția.

La **Jurnal TV** subiectul a fost tratat **dezechilibrat, faptele fiind prezentate selectiv**. Din cele 12 intervenții verbale ale eurodeputaților incluse în știre, 11 au fost critice la adresa Guvernului și a liderului PDM, Vlad Plahotniuc. Un singur eurodeputat a fost inclus cu o intervenție favorabilă guvernului. Or, la dezbaterile din Parlamentul European au răsunat și opinii neutre sau favorabile autorităților Republicii Moldova, care, pentru echilibrul știrii și informarea corectă, ar fi trebuit incluse. Opiniile au fost prezentate **selectiv**. De asemenea, dacă s-a recurs la transmiterea opiniei politicianilor locali asupra deciziei luate la Strasbourg, reporterii ar fi trebuit să difuzeze și opiniile altor politicieni, inclusiv de la guvernare, nu doar comentariul lui Andrei Năstase, liderul PDA.

Și la **Publika TV** fragmentele din discursurile europarlamentarilor au fost prezentate selectiv, în funcție de mesajul transmis. Au existat mai multe enunțuri neutre sau pro Guvern, și doar două opinii care criticau autoritățile de la Chișinău. Au fost ocolite fragmentele în care europarlamentarii vorbeau despre corupția din Republica Moldova, oligarhi și Vladimir Plahotniuc. De asemenea, decizia a fost comentată **unilateral**, doar de către reprezentanții guvernării - Andrian Cadu și Pavel Filip, fără să fie luați în calcul reprezentanții Opoziției.

La **Canal 2** și la **Prime TV** s-a înregistrat un ușor dezechilibru în selectarea opiniilor europarlamentarilor - din 5 intervenții incluse în știre, trei au fost în favoarea Guvernului de la Chișinău.

La **Accent TV** știrea a fost inclusă în jurnal ca un subiect care poate rămâne neobservat: prezentatoarea a citit un text de aproximativ 20 de secunde, care nu a fost acoperit cu imagini. Postul a trecut cu vederea dezbaterile de la Strasbourg, tratând subiectul ca pe unul mai puțin important.

⁸ Studiu de caz 4, <http://mediacritica.md/ro/studiu-de-caz-decizia-parlamentului-european-de-acorda-republicii-moldova-un-ajutor-macrofinanciar-de-100-de-milioane-de-euro/>

NTV Moldova a omis subiectul din jurnalul difuzat pe 4 iulie 2017.

La **Deschide.md**, **Ziarulnațional.md**, **Sputnik.md**, **RTR Moldova** și **Noi.md** nu s-au înregistrat abateri de la normele profesionale la reflectarea subiectului.

Subiectul 5. Adoptarea în lectură finală a modificărilor legislative prin care Republica Moldova a trecut la sistemul de vot mixt (20 iulie 2017)⁹

La 20 iulie, 74 de deputați democrați, socialiști și câțiva parlamentari neafiliați au adoptat în lectură finală proiectul de modificare a Codului Electoral prin care a fost schimbat sistemul electoral al Republicii Moldova. Modificarea presupune alegerea deputaților în Parlament atât pe circumscripții uninominale, cât și pe liste de partid. Schimbarea a fost propusă și susținută puternic de Partidul Democrat și Partidul Socialiștilor, însă a fost contestată de opoziție și nerecomandată de Comisia pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneția), care a expertizat proiectul. În timp ce deputații examinau proiectul, în fața parlamentului se desfășurau două manifestații: una pentru susținerea votului mixt, organizată de guvernare, iar alta – împotriva acestuia, organizată de partidele din opoziție.

La **Publika TV** faptele din timpul votării și protestele au fost **prezentate selectiv și dezechilibrat**. S-a anunțat că deputații comuniști, liberali și liberal-democrați au părăsit sala de ședințe înainte de vot, însă nu au fost incluse în știre fragmente din discursurile prin care aceștia și-au motivat plecarea. Chiar dacă toate fracțiunile parlamentare din opoziție au făcut declarații la tribuna Parlamentului, la Publika TV telespectatorii au aflat doar care este poziția comuniștilor, exprimată prin vocea lui Vladimir Voronin. La fel, protestul opoziției practic nu a fost reflectat – postul nu a prezentat imagini de la manifestație și nu a menționat ce solicitări aveau protestatarii. În schimb, manifestația pro-votul mixt a fost reflectată pe larg, cu discursuri de pe scenă și câteva voci din mulțime. De asemenea, faptele au fost ușor comentate: despre unul dintre liderii opoziției, Andei Năstase, s-a spus că ar fi comis o „provocare” la mitingul de susținere a votului mixt, blocând accesul la microfon unei reprezentante a PDM și că „s-a dat în spectacol”. Astfel de exprimări reprezintă aprecieri ale autorului textului și nu o prezentare a faptelor în sine. O altă încălcare a normelor deontologice este **lipsa dreptului la replică**. Jurnaliștii nu i-au solicitat lui Andrei Năstase un comentariu asupra celor relatate.

La **Canal 2**, în ediția de știri de la ora 19.00, știrea despre adoptarea modificărilor a avut același conținut ca și la Publika TV. În alte știri referitoare la eveniment faptele au fost prezentate **părtinitor și tendențios**. Manifestanții împotriva votului mixt au fost prezentați ca violenți și provocatori, fără ca cineva din mulțime să fie intervievat referitor la protestul la care participă. De asemenea, au fost **amestecate faptele cu opiniile**: „Andrei Năstase s-a dat în spectacol”, „Mitingurile opoziției au eșuat”, a lipsit **dreptul la replică** și a fost făcută o **trimitere la surse imposibil de verificat**:

⁹ Studiu de caz 5, <http://mediacritica.md/ro/studiu-de-caz-adoptarea-lectura-finala-modificarilor-legislative-prin-care-republica-moldova-trecut-la-sistemul-de-vot-mixt/>

„Alegerea directă a deputaților este susținută de societatea moldovenească în proporție de circa 60 la sută. **Cel mai recent sondaj** arată că 6 din 10 moldoveni consideră că deputații ar trebui aleși în baza votului uninominal sau mixt”. Nu s-a indicat în mod concret despre ce sondaj este vorba, cine l-a realizat și când. Printr-o astfel de formulare telespectatorilor ar fi putut să le fie prezentată o informație falsă, despre un sondaj care nu a existat, de vreme ce nu s-a anunțat sursa concretă, iar consumatorii nu au cum să verifice dacă cele afirmate corespund adevărului. Această tehnică de manipulare – trimitere la surse necunoscute sau imposibil de verificat – este folosită de regulă pentru a conferi credibilitate unei idei. De asemenea, în informațiile de background, recomandările Comisiei de la Veneția au fost prezentate selectiv.

În știrile de la **Prime TV** au fost înregistrate, cu mici excepții, aceleași abateri ca și la Publika TV și Canal 2, abordarea fiind unilaterală – în termeni pozitivi despre votul mixt și într-o lumină proastă despre manifestații care s-au pronunțat împotriva schimbării sistemului electoral.

La **NTV Moldova**, în știrea difuzată în ediția de la ora 19.00 s-a acordat mai mult spațiu opiniilor deputaților socialiști și președintelui Igor Dodon despre sistemul de vot mixt, în timp ce vocea opoziției a fost ignorată. **Faptele au fost prezentate selectiv** – reporterul nu a spus nimic despre faptul că liberalii, liberal-democrații și comuniștii au părăsit sala în semn de dezacord cu examinarea proiectului. Și în știrea despre manifestațiile din fața Legislativului, faptele au fost prezentate selectiv: mitingul de susținere a votului mixt a fost reflectat în mod incomplet din punct de vedere vizual și informațional, fără imagini de pe scenă și fără fragmente din discursurile vorbitorilor. O singură imagine a fost dată de pe scenă, însă în ea apărea o femeie filmată din spate, vorbind la microfon. Un astfel de procedeu este identificat de specialiști drept unul de manipulare, constând în „ascunderea sau selectarea informațiilor pe criterii de utilitate pentru manipulator, fără nicio legătură cu adevăratul obiectiv”¹⁰. În același timp, dintre scandările participanților la celălalt miting, împotriva votului mixt, reporterul **NTV Moldova** a selectat-o doar pe cea a câtorva reprezentanți ai Partidului Unității Naționale: „Unire! România Mare în vechile hotare”. **Reporterul a răspândit o informație falsă** și a indus publicul în eroare. El a spus: „Între timp, în scuarul din fața Parlamentului și-au făcut prezența simpatizanții și membrii PCRM, PLDM, Partidului Nostru, Partidului Acțiune și Solidaritate și Partidului Platforma DA. Împreună cu membrii Partidului Unității Naționale aceștia cereau unirea Moldovei cu România”. Pe imagini și în ambianța care a urmat nu a apărut niciunul dintre reprezentanții partidelor menționate strigând „Unire!”. Acest cuvânt a fost scandat de un număr de aproximativ 8 persoane, inclusiv lidera PUN, Ana Guțu, care țineau drapelele României. Astfel, afirmația că „membrii PCRM, PLDM, Partidului Nostru, Partidului Acțiune și Solidaritate și Partidului Platforma DA” ar fi strigat împreună cu PUN „Unire!” este **falsă**. S-a încercat astfel devierea atenției de la motivul real al protestului – și anume, oprirea schimbării sistemului electoral – și proiectarea asupra manifestațiilor a unei imagini de oameni care au o singură dorință: Unirea cu România. Or, protestul a fost anti-guvernare și anti-votul mixt, iar scandarea despre Unire a fost doar un episod, esența evenimentului fiind alta, rămasă nereflectată în știre.

¹⁰ Universitatea Transilvania din Brașov, Teză de doctor, Tehnici de manipulare a electoratului prin cercetări de marketing, <http://www.unitbv.ro/Portals/31/Sustineri%20de%20doctorat/Rezumate/Vierasu.pdf>

De asemenea, s-a pus accent pe detalii neimportante și din categoria „fapt divers” – imagini cu Andrei Năstase cu pantalonii uzi, Maia Sandu cu telefonul în mână - în detrimentul faptelor relevante, de esență. Aceasta este o tehnică de manipulare descrisă de Vladimir Volkoff în „Tratat de dezinformare” drept **estompare**: „Acest procedeu constă în a îneca faptul respectiv sub o masă de alte fapte fără nici o legătură cu el și, dacă e posibil, mai apte de a suscita interesul publicului”¹¹. Detaliile au fost selectate astfel încât să prezinte doar fapte nefavorabile pentru opoziție, pentru a o discredita și a influența astfel telespectatorul. Oamenii nu au fost informați despre motivele pentru care manifestații au venit la Parlament și nici care au fost argumentele lor, ci au aflat detalii secundare care nu au transmis esența evenimentului.

La **Jurnal TV** s-a constatat **o lipsă de echilibru** în reflectarea evenimentelor din 20 iulie. Toată ediția de știri de la ora 19.00 a fost dedicată acestui subiect - în jur de 50 de minute. Deși au fost acoperite toate faptele relevante, s-a pus accent pe acțiunile opoziției și ale manifestațiilor anti-votul mixt. De asemenea, în una dintre știri **a lipsit dreptul la replică** al reprezentanților câtorva primării și al întreprinderii „Termoelectrica” din Chișinău, acuzate că au trimis angajații cu forța la manifestația de susținere a votului mixt. Reporterii au solicitat (și au inclus în știre) un comentariu al președintelui Parlamentului, Andrian Candu, însă în acest caz, ar fi fost necesare, inclusiv ca mijloc de verificare a informațiilor, mai curând pozițiile conducătorilor instituțiilor respective.

În ediția de știri de la ora 19.45 de la postul **RTR Moldova** subiectul a fost reflectat prin includerea majorității faptelor relevante.

Accent TV a reflectat evenimentele de o **manieră părtinitoare**, laudând beneficiile sistemului mixt și **amestecând faptele cu opiniile jurnalistului**. Reporterii au comentat ironic faptele descrise în știre. Folosirea ironiei sau a sarcasmului atunci când se vorbește despre adevăr este o tehnică de manipulare modernă, utilizată în televiziune și alte tipuri de jurnalism¹². Manifestația de susținere a votului mixt a fost filmată, la fel ca la NTV Moldova, fragmentar, astfel că nu a fost clar cine a vorbit în fața manifestațiilor. Se constată, din nou tehnica de **ascundere și selectare a informațiilor în scop de manipulare**.

Ziarulnațional.md, Deschide.md, Noi.md - au reflectat evenimentele din 20 iulie, incluzând, în general, majoritatea faptelor relevante.

Portalul **Sputnik.md** a publicat mai multe știri la subiect, atât despre cele întâmplate în Parlament, cât și despre proteste. Una dintre știri poate fi considerată **falsă**, întrucât cele relatate nu corespund adevărului: „Premieră pentru Moldova. Deputații vor putea fi demși din funcție”. Reporterii anunță

¹¹ Vladimir Volkoff, „Tratat de dezinformare”, <https://scorilos.files.wordpress.com/2011/03/vladimir-volkoff-tratat-de-dezinformare1.pdf>

¹² HERJEU, Radu. Tehnici de manipulare, propagandă și persuasiune în televiziune, <https://dorinpopa.files.wordpress.com/2008/04/herjeu-radu-tehnici-de-propaganda-manipulare-si-pers-in-tv.pdf>

că modificările la Codul Electoral prin care se introduce votul mixt ar conține și o prevedere care permite revocarea din funcție a deputatului prin referendum local. În realitate, o astfel de prevedere a fost inclusă în proiectul privind votul uninominal, la etapa de examinare a acestuia în comisiile parlamentare, însă ulterior, în luna mai 2017, a fost exclusă și în final nu s-a mai regăsit în legea privind votul mixt.

CONCLUZII

O bună parte din instituțiile media monitorizate continuă să ignore normele de scriere a știrilor și reflectare a realității, oferind publicului informații incomplete, tendențioase, prezentate unilateral. Astfel, sunt prezente atât elemente de manipulare informațională, cât și încălcări ale Codului deontologic al jurnalistului din Republica Moldova.

Posturile **Publika TV**, **Prime TV** și **Canal 2** transmit, cu mici excepții, același conținut în știrile referitoare la evenimentele de interes public major și, în special în subiectele politice, prezintă faptele unilateral, favorizând Partidul Democrat. În știrile acestor posturi au fost constatate tehnici de manipulare și încălcări ale Codului deontologic - **prezentarea selectivă a faptelor, lipsa dreptului la replică, amestec dintre fapte și opinii.**

Posturile **Accent TV** și **NTV Moldova** au reflectat o parte din evenimentele analizate unilateral și tendențios, din perspectiva Partidului Socialiștilor, **prezentând faptele selectiv, cu omisiunea unor informații din știri, cu amestec dintre fapte și opinii, cu ironizarea adversarului.** Într-un caz, la **NTV Moldova** s-a înregistrat **transmiterea unei informații false**, iar în altul - **omisiunea** unui subiect important din jurnalul de știri.

La **Jurnal TV** s-au înregistrat elemente de prezentare selectivă a faptelor, lipsă de echilibru și, într-un caz, lipsa dreptului la replică.

Sputnik.md și **RTR Moldova** au omis unele subiecte relevante de pe agenda zilei, adică nu le-au reflectat în știri. La **Sputnik.md** și **Noi.md** s-a înregistrat și lipsa dreptului la replică.

În general, unele portaluri și posturi TV ignoră obligația jurnalistului de a acorda drept la replică persoanelor care apar în știri context negativ.

RECOMANDĂRI

Consiliul Coordonator al Audiovizualului, în baza art. 4 din Codul Audiovizualului, ar trebui să se autosesizeze și să inițieze monitorizarea posturilor TV despre al căror conținut primește semnale că difuzează informații manipulative, pentru a constata derogările de la legislație și a aplica sancțiuni.

Editorii posturilor TV sunt îndemnați să supravegheze conținutul editorial pentru ca acesta să corespundă misiunii presei de a informa publicul și a relata corect realitatea, și nu dorinței cercurilor politice de a-și promova interesele și distruge adversarii.

Reporterii sunt îndemnați să relateze de pe teren *toate* faptele relevante, echidistant și cu verificarea informațiilor, nu selectiv și unilateral.

Consumatorilor de presă li se recomandă să se informeze din mai multe surse media, pentru a evita riscul de a primi o informație eronată și manipulative.